

**ZAMONAVIY TA'LIM STRATEGIYALARI:
MUAMMO VA YECHIMLAR**
Xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya
2026-yil 30-aprel

**ZAMONAVIY TA'LIMDA AXLOQIY TARBIYA INQIROZI VA UNI BARTARAF
ETISHDA ABDULLA AVLONIY QARASHLARINING AHAMIYATI**

F.Q.Qushbaev

Qo'qon davlat universiteti

Xorijiy Filologiya fakulteti (Phd)

e-mail: farruh.kushbayev@gmail.com

Annotatsiya: *Ushbu maqolada zamonaviy ta'lim tizimidagi texnokratiya va kompetensiyaviy yondashuv natijasida yuzaga kelgan axloqiy bo'shliqlar tahlil qilinadi. Muallif globallashuv va raqamlashuv sharoitida yoshlar tarbiyasidagi inqirozlarni bartaraf etishda Abdulla Avloniyning "Turkiy guliston yoxud axloq" asaridagi pedagogik g'oyalarning dolzarbligini ilmiy asoslab beradi.*

Kalit so'zlar: *Abdulla Avloniy, "Turkiy guliston yoxud axloq", axloqiy tarbiya, zamonaviy ta'lim, kompetensiyaviy yondashuv, raqamlashuv, ma'naviy inqiroz, jadidchilik pedagogikasi, aksiologiya, barkamol shaxs.*

Abstract: *This article analyzes the moral gaps emerging within the modern education system as a result of technocracy and the competency-based approach. The author provides a scientific substantiation of the relevance of Abdulla Avloni's pedagogical ideas, as articulated in his seminal work 'Turkiy Guliston yoxud Axloq' (The Turkish Gulistan or Morality), in overcoming crises in youth upbringing amidst the conditions of globalization and digitalization.*

Keywords: *Abdulla Avloni, "Turkiy Guliston yoxud Axloq" (The Turkish Gulistan or Morality), moral education, modern education, competency-based approach, digitalization, spiritual crisis, Jadid pedagogy, axiology, harmoniously developed personality.*

Globalashuv jarayonlari, axborot texnologiyalarining jadal taraqqiyoti va ijtimoiy munosabatlarning transformatsiyalashuvi zamonaviy ta'lim tizimi strategiyasini qayta ko'rib chiqishni taqozo etmoqda. Hozirgi ta'lim jarayonida ko'proq kognitiv kompetensiyalarni shakllantirish (bilim berish) ustuvorlik kasb etib, axloqiy tarbiya masalasi tizimli ravishda chetda qolayotgani kuzatilmoqda. Mazkur disproporsiya yoshlar o'rtasida ma'naviy bo'shliq, ijtimoiy mas'uliyatsizlik va individualistik qarashlarning kuchayishiga sabab bo'lmoqda. Shu bois, ta'lim va tarbiya muvozanatini tiklashda milliy pedagogik merosimizning nazariy asoslariga tayanish hamda ulardan zamonaviy sharoitda samarali foydalanish dolzarb ilmiy-amaliy ahamiyatga ega.

Zamonaviy ta'linda axloqiy tarbiya muammolari sifatida bir qator masalalarini ko'rsatib o'tish mumkin. Hozirgi ta'lim tizimi "bilim iqtisodiyoti" talablariga moslashish jarayonida bir qator konseptual muammolarga duch kelmoqda:

**ZAMONAVIY TA'LIM STRATEGIYALARI:
MUAMMO VA YECHIMLAR**
Xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya
2026-yil 30-aprel

1. Axloqiy tarbiyaning deklarativ xarakteri: Maktab va oliy ta'limda tarbiya jarayoni ko'pincha qog'ozdagi hisobotlar va formal tadbirlar doirasida qolib ketmoqda. Avloniy ta'kidlagan "amaliy axloq" (xulqning harakatda namoyon bo'lishi) o'rnini nazariy qoidalar yodlash egallagan. Bunda ko'proq kompetensiyaviy yondashuvga asoslanib, o'quvchilarning bilim va ko'nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan. Biroq bu jarayonda axloqiy tarbiya ko'pincha formal xarakter kasb etib, uning mazmuniy chuqurligi yetarlicha ta'minlanmayapti.

2. Raqamli nihilizm va virtual muhit: Ijtimoiy tarmoqlardagi nazoratsiz axborot oqimi yoshlarning qadriyatlar tizimini yemirmoqda. Ayniqsa, raqamli makonning kengayishi yoshlarning dunyoqarashi va qadriyatlariga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Virtual makonda anonimlik hissi mas'uliyatsizlikni keltirib chiqarmoqda, bu esa kiber-bulling va axloqiy chegaralarning yuvilib ketishiga sabab bo'lmoqda.

3. Kognitiv yuklamaning ortishi: O'quv dasturlarining haddan tashqari informatsion yuklanganligi o'quvchi va o'qituvchi o'rtasidagi "ustoz-shogird" munosabatlaridagi ma'naviy muloqotga vaqt qoldirmayapti. Bundan tashqari, ta'lim jarayonida shaxsning ichki dunyosi, uning axloqiy kamoloti va ijtimoiy mas'uliyatini shakllantirish masalalari yetarli darajada tizimli yondashuv asosida olib borilmayapti. Bu esa ta'limning asosiy maqsadi — barkamol shaxsni tarbiyalash vazifasiga zid keladi.

4. Ekraniga bog'lanib qolgan tarbiya (Digital Babysitting): Ota-onalarning tarbiya mas'uliyatini gadjetlarga topshirib qo'yishi natijasida bolalarda emotsional intellektning (boshqalarni tushunish, rahm-shafqat) shakllanmayotgani.

5. Muvaffaqiyat kulti (The Cult of Success): Zamonaviy ta'lim o'quvchiga "Nima qilib bo'lsa ham g'olib bo'l!" degan g'oyani singdirishi natijasida halollik va adolat kabi tushunchalarning ikkinchi darajaga tushib qolayotgani.

6. Aksio-psixologik uzilish: Maktabda o'rgatilayotgan "yuksak axloq" bilan real hayotdagi (ijtimoiy tarmoqlar va ko'chadagi) "shafqatsiz raqobat" o'rtasidagi ziddiyat o'quvchi dunyoqarashida ikkiyuzlamachilikni (duality) keltirib chiqarayotgani.

Yuqoridagi muammo yechimi yo'nalishida XX asr Markaziy Osiyo ma'rifatparvarlik harakatining yirik vakili Abdulla Avloniyning boy ilmiy-ma'rifiy merosi, xususan, uning pedagogik qarashlari jamlangan "Turkiy Guliston yoxud axloq" asari muhim nazariy-amaliy manba bo'lib xizmat qiladi.

Abdulla Avloniy pedagogik merosida axloqiy tarbiya: Nazariy va kontseptual asoslarini quyidagicha belgilash mumkin.

1. Ta'lim va tarbiyaning dialektik birligi. Abdulla Avloniy o'zining fundamental pedagogik doktrinasida ta'lim va tarbiya jarayonlarini bir-birini taqozo etuvchi organik yaxlitlik va dialektik birlik sifatida talqin etadi. Uning kontseptual yondashuviga ko'ra, bilim berish (ta'lim) shunchaki axborot uzatish emas, balki bu bilimning axloqiy qadriyatlar va ma'naviy filtrlardan o'tgan holda shaxs ongiga singdirilishidir. Avloniy ta'kidlaganidek, axloqiy negizdan uzilgan quruq intellektual salohiyat jamiyat uchun foyda keltirmaydi, balki ma'naviy tanazzulga xizmat

**ZAMONAVIY TA'LIM STRATEGIYALARI:
MUAMMO VA YECHIMLAR**
Xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya
2026-yil 30-aprel

qiladi. Shu bois, muallif inson kamolotining poydevorini (ontologik asosini) aynan axloqiy tarbiyada ko'radi va uni ta'lim tizimining strategik maqsadi deb hisoblaydi.

2. "Turkiy Guliston yoxud axloq" – aksio-pedagogik ensiklopediya sifatida. Muallifning shoh asari hisoblangan "Turkiy Guliston yoxud axloq" asarida barkamol shaxs (komil inson) modeli tizimli ravishda ishlab chiqilgan. Avloniy asarda axloqi hamida (maqtovli xulqlar) va axloqi zamima (yomon xulqlar) o'rtasidagi farqni aniq ko'rsatib beradi:

- Halollik va vijdon: Shaxsning o'z harakatlari uchun ichki subyektiv javobgarligi;
- Sabr va shijoat: Hayotiy sinovlar va ijtimoiy to'siqlarni engib o'tishdagi irodaviy komponentlar;
- Ilmga muhabbat: Bilimni shunchaki boylik orttirish vositasi emas, balki ma'rifat va haqiqatga erishish yo'li deb bilish.

Ushbu fazilatlarni Avloniy shunchaki shaxsiy atributlar emas, balki ijtimoiy taraqqiyotning determinantlari (belgilovchi omillari) sifatida baholaydi. Ya'ni, millatning yuksalishi bevosita o'sha jamiyat a'zolarining individual axloqiy darajasiga bog'liqdir.

Avloniy yondashuvida tarbiya jarayoni quyidagi uchta ustun (triada) uyg'unligiga asoslanadi:

1. Milliy qadriyatlar: Xalqning asriy tajribasi va mentaliteti;
2. Diniy-axloqiy me'yorlar: Shaxsning ma'naviy poklanishi va etik chegaralari;
3. Ijtimoiy mas'uliyat: Shaxsning o'z millati va vatanining istiqboli oldidagi burchi.

Shu shaklda Avloniyning qarashlari asosida zamonaviy ta'limdagi muammolarga yechim berish mumkin bo'ladi.

1. "Axloqiy bo'shliq" muammosi: Zamonaviy maktablarda o'quvchi subyekt emas, balki "test natijasi obyektiga" aylanib qolgan. Avloniy ta'limotiga ko'ra, o'quvchiga shaxs sifatida qarash va uning "vijdonining uyg'onishi" test ko'rsatkichlaridan muhimroqdir.

2. Raqamli individuallashuv va empatiya inqirozi: Ijtimoiy tarmoqlar bolani jamoaviy mas'uliyatdan uzib, "individualistik egoizm"ga chorlamoqda. Avloniyning "adab" va "muabbat" haqidagi qarashlari yoshlarda ijtimoiy birdamlikni tiklashda dori vazifasini o'taydi.

3. Gumanitarizatsiya jarayonining sustligi: Ta'limda texnik va iqtisodiy fanlar ustunligi insonning ruhiga tegishli fanlarni (adabiyot, falsafa, etika) ikkinchi darajaga tushirmoqda. Mazkur maqolada esa Avloniyning "fikriy tarbiya" to'g'risidagi g'oyasi zamonaviy gumanitar ta'limni isloh qilish uchun asos qilib olish taklif qilingan.

4. Ustoz maqomining texnokratlashuvi: O'qituvchi faqat "bilim yetkazib beruvchi" darajasiga tushib qolishi tarbiyaviy samaradorlikni nolga tushiradi. Avloniyning "muallim – millat otasi" degan qarashi o'qituvchining jamiyatdagi ma'naviy o'rnini qayta belgilashni taqozo etadi.

Ilmiy xulosa: Abdulla Avloniyning axloqiy qarashlari – bu o'tmishning shunchaki xotirasi emas, balki zamonaviy dunyo duch kelayotgan ma'naviy-axloqiy inqirozlarni bartaraf etishga qaratilgan pedagogik innovatsiyadir. Uning g'oyalarini zamonaviy ta'lim standartlariga integratsiya qilish barkamol shaxsni shakllantirishning yagona kafolatidir.

**ZAMONAVIY TA'LIM STRATEGIYALARI:
MUAMMO VA YECHIMLAR**
Xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya
2026-yil 30-aprel

Foydalanilgan adabiyotlar / References

1. **Avloniy, A.** Turkiy guliston yoxud axloq. – Toshkent: “O‘qituvchi”, 1992.
2. **Mirziyoyev, Sh.M.** Milliy taraqqiyot yo‘limizni qat’iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko‘taramiz. – Toshkent: “O‘zbekiston”, 2017.
3. **Quronov, M.** Maktab ma’naviyati va milliy tarbiya. – Toshkent: “Fan va texnologiya”, 2015.
4. **UNESCO.** Learning: The Treasure Within. Report to UNESCO of the International Commission on Education for the Twenty-first Century. – Paris: UNESCO Publishing, 1996.